

An examination of the points of divergence and convergence between the Principlist and Reformist currents in relation to political development, based on Samuel Huntington's model (from 2005 to 2021)

Jassim Hamid¹ , Ali Mohseni Moshtaghin² , Ali Shirkhani³

¹ PhD student, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran. Email:

jasemhamid95@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran. Email:

qom@cms.iau.ir

³ Associate Professor, Department of Political Science, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran. Email:

qom455@cms.iau.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article history:

Received Date: November 2, 2025

Revised Date: February 26, 2026

Accepted Date: June 17, 2026

Published Date: June 17, 2026

Keywords:

Political development, fundamentalists, reformists, Huntington's model

Abstract

Political development is a fundamental concept in political science, dependent on efficient institutions, participation, rule of law, stability, and governance capacity. Samuel Huntington's theory, emphasizing the primacy of institutionalization over political participation, provides a suitable framework for analyzing Iran's political currents. This research aims to examine the points of convergence and divergence between Principlists and Reformists regarding political development based on Huntington's model, studying the period from 2005 to 2021 (including the 9th to 12th governments). The research method is descriptive-analytical, with data collected from library resources, documents, laws, and political performance. Findings indicate that both currents have pursued political development within the framework of preserving the political system and the Constitution, but they differ in their methods of realization. Principlists emphasize state authority, security, national cohesion, preservation of revolutionary values, and strengthening of governing institutions. In contrast, Reformists focus on expanding public participation, strengthening civil society, developing political freedoms, increasing electoral competition, and institutional accountability. From Huntington's perspective, both approaches have strengths and weaknesses: Principlists prioritize institutionalization and stability, while Reformists prioritize participation and political competition. The research demonstrates that sustainable political development is only achieved through a balance among institutionalization, rule of law, participation, stability, and efficiency. Consequently, the optimal model requires the simultaneous utilization of shared capacities and the resolution of weaknesses from both currents within the framework of Huntington's theory.

How to cite: Hamid, J., Mohseni-Moshtaghin, A., and Shirkhani, A. (2026). An examination of the points of divergence and convergence between the Principlist and Reformist currents in relation to political development, based on Samuel Huntington's model (from 2005 to 2021). *Geography and Regional Planning*, 15(63). 435-448. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.541378.4321>

Introduction

Political development, as one of the fundamental concepts in political science, encompasses not merely political participation but also institutionalization, rule of law, stability, efficiency, and the capacity of the governance system to manage social demands. In the Islamic Republic of Iran, the two main political currents—Principlists and Reformists—have presented differing interpretations of political development based on their intellectual and ideological foundations. Principlists emphasize state authority, security, national cohesion, preservation of revolutionary values, and the strengthening of governing institutions, whereas Reformists focus on expanding public participation, strengthening civil society, developing political freedoms, enhancing electoral competition, and institutional accountability. Samuel Huntington's theory, with its emphasis on the primacy of institutionalization over political participation, provides a suitable analytical framework for examining these two approaches. Huntington argues that sustainable political development is achieved only when there is a balance among institutionalization, participation, stability, and efficiency. The central question is: What are the points of convergence and divergence between Principlist and Reformist currents regarding political development based on Huntington's model during the period of 2005–2021, and which of the two currents has operated more closely in alignment with the components of Huntington's theory? This research seeks to answer this question through a descriptive-analytical approach.

Methodology

This research employs a descriptive-analytical method to examine the points of convergence and divergence between Principlist and Reformist currents regarding political development based on Huntington's model. The study covers the period from 2005 to 2021 (1384–1400), encompassing the 9th to 12th governments. Data were collected through library research, including the study of books, academic articles, official documents, laws, and political performance analysis of both currents. The collected data were then analyzed

qualitatively using Huntington's theoretical framework, focusing on key components such as institutionalization, political participation, stability, efficiency, and governance capacity to evaluate and compare the approaches of the two political currents.

Results and Discussion

The findings reveal that both Principlist and Reformist currents have pursued political development within the framework of preserving the political system and the Constitution, yet they differ significantly in their methods of realization. Principlists emphasize state authority, security, national cohesion, preservation of revolutionary values, and the strengthening of governing institutions, aligning closely with Huntington's emphasis on institutionalization and stability. However, their focus on controlled participation and resistance to structural flexibility has, in some periods, limited their capacity to respond to new social demands. In contrast, Reformists prioritize expanding public participation, strengthening civil society, developing political freedoms, increasing electoral competition, and institutional accountability, demonstrating greater theoretical alignment with Huntington's emphasis on political participation. Nevertheless, their practical success has been constrained by structural limitations, lack of control over key power centers, and resistance from traditional institutions. From Huntington's perspective, both approaches have strengths and weaknesses: Principlists effectively maintain institutional stability but risk creating participation deficits, while Reformists successfully articulate participatory demands but face challenges in institutionalizing their reforms due to systemic constraints. The research demonstrates that sustainable political development is only achieved through a balance among institutionalization, rule of law, participation, stability, and efficiency. Neither current has fully established this equilibrium. The optimal model requires simultaneously utilizing the shared capacities and addressing the weaknesses of both currents within Huntington's framework, suggesting that future development depends on constructive interaction between stability-oriented and participation-oriented approaches.

Conclusion

This research has examined the points of convergence and divergence between Principlist and Reformist currents in Iran regarding political development based on Samuel Huntington's

model during the period of 2005–2021. The findings demonstrate that although both currents have pursued political development within the framework of preserving the political system and the Constitution, they have adopted fundamentally different approaches. Principlists have prioritized institutionalization, stability, and the preservation of revolutionary values, while Reformists have emphasized expanding participation, civil society, and political freedoms. From Huntington's perspective, neither current has fully succeeded in establishing the necessary balance between institutionalization and participation that is essential for sustainable political development. Principlists have maintained institutional stability but have often limited participatory spaces, while Reformists have advocated for broader participation but have

faced structural constraints in institutionalizing their reforms. The research concludes that sustainable political development in Iran requires a synthesis of both approaches—combining the institutional strength emphasized by Principlists with the participatory dynamism advocated by Reformists. Neither current alone can fulfill all dimensions of Huntington's model. The optimal path forward lies in the simultaneous utilization of shared capacities and the resolution of weaknesses from both currents. Ultimately, the hypothesis of this research is confirmed: achieving stable political development demands a thoughtful integration of institutional stability and political participation within the framework of Huntington's theory, along with strengthening transparent institutions and fostering constructive dialogue between the two political currents.

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of

information and results, preparing a draft of the article

Third author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۲۱۱۲

Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

بررسی وجه افتراق و اشتراک جریان های اصولگرا و اصلاح طلب با توسعه سیاسی براساس مدل ساموئل هانتینگتون (۱۳۸۴ تا ۱۴۰۰)

جاسم حمید^۱، علی محسنی مشتقین^۲✉، علی شیرخانی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران. رایانامه: jasemhamid95@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران. رایانامه: qom@cms.iau.ir

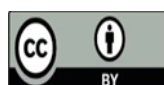
۳. دانشیار گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران. رایانامه: qom455@cms.iau.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
توسعه سیاسی از مفاهیم بنیادین علوم سیاسی است که به نهادهای کارآمد، مشارکت، قانون‌گرایی، ثبات و ظرفیت حکمرانی وابسته است. نظریه ساموئل هانتینگتون با تأکید بر تقدم نهادسازی بر مشارکت سیاسی، چارچوب مناسبی برای تحلیل جریان‌های سیاسی ایران فراهم می‌کند. این پژوهش با هدف بررسی وجوه اشتراک و افتراق اصول‌گرایان و اصلاح‌طلبان در ارتباط با توسعه سیاسی بر اساس مدل هانتینگتون، دوره ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۰ (شامل دولت‌های نهم تا دوازدهم) را مطالعه کرده است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و داده‌ها از منابع کتابخانه‌ای، اسناد، قوانین و عملکرد سیاسی گردآوری شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد هر دو جریان توسعه سیاسی را در چارچوب حفظ نظام سیاسی و قانون اساسی دنبال کرده‌اند، اما در شیوه تحقق آن اختلاف دارند. اصول‌گرایان بر اقتدار دولت، امنیت، انسجام ملی، حفظ ارزش‌های انقلاب و تقویت نهادهای حاکمیتی تأکید دارند. در مقابل، اصلاح‌طلبان بر گسترش مشارکت عمومی، تقویت جامعه مدنی، توسعه آزادی‌های سیاسی، افزایش رقابت انتخاباتی و پاسخگویی نهادها تمرکز کرده‌اند. از منظر هانتینگتون، هر دو رویکرد دارای نقاط قوت و ضعف‌اند: اصول‌گرایان نهادسازی و ثبات را اولویت می‌دهند و اصلاح‌طلبان مشارکت و رقابت سیاسی را در اولویت قرار می‌دهند. پژوهش نشان می‌دهد توسعه سیاسی پایدار تنها با توازن میان نهادسازی، قانون‌گرایی، مشارکت، ثبات و کارآمدی محقق می‌شود. در نتیجه، الگوی مطلوب نیازمند بهره‌گیری هم‌زمان از ظرفیت‌های مشترک و رفع نقاط ضعف هر دو جریان در چارچوب نظریه هانتینگتون است.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۸/۱۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۲/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۶ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۲۶ کلیدواژه‌ها: توسعه سیاسی، اصولگرایان، اصلاح‌طلبان، مدل هانتینگتون

استناد: جاسمی، حمید؛ محسنی مشتقین، علی، و شیرخانی، علی. (۱۴۰۵). بررسی وجه افتراق و اشتراک جریان های اصولگرا و اصلاح طلب با

توسعه سیاسی براساس مدل ساموئل هانتینگتون (۱۳۸۴ تا ۱۴۰۰). *جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۶ (۶۳)، ۴۳۵-۴۴۸. DOI:

10.22034/jgeoq.2026.541378.4321

© نویسندگان.

ناشر: موسسه آموزش عالی قشم

مقدمه

توسعه سیاسی یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم در ادبیات علوم سیاسی است که همواره به‌عنوان یکی از شاخص‌های اصلی پیشرفت و کارآمدی نظام‌های سیاسی مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. این مفهوم صرفاً به گسترش مشارکت سیاسی یا برگزاری انتخابات محدود نمی‌شود، بلکه مجموعه‌ای از فرآیندهای مرتبط با نهادسازی، افزایش ظرفیت حکومت، قانون‌گرایی، پاسخگویی، مشروعیت سیاسی، ثبات، کارآمدی و توانایی نظام سیاسی در مدیریت مطالبات اجتماعی را در بر می‌گیرد. از این رو، تحلیل توسعه سیاسی بدون توجه به ساختارهای نهادی و جریان‌های سیاسی مؤثر در اداره کشور امکان‌پذیر نیست. در جمهوری اسلامی ایران نیز از زمان شکل‌گیری نظام سیاسی، دو جریان عمده اصولگرا و اصلاح‌طلب نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌دهی به سیاست‌های داخلی، نحوه اداره کشور و برداشت از مفهوم توسعه سیاسی داشته‌اند. هر یک از این دو جریان، بر اساس مبانی فکری، ایدئولوژیک و سیاسی خود، برداشت متفاوتی از الزامات توسعه سیاسی ارائه کرده و در دوره‌های مختلف، رویکردهای متفاوتی را در حوزه حکمرانی، مشارکت سیاسی، آزادی‌های عمومی، نهادسازی و رابطه دولت و جامعه دنبال کرده‌اند. بررسی این تفاوت‌ها و شباهت‌ها می‌تواند در شناخت ظرفیت‌ها و چالش‌های توسعه سیاسی در ایران نقش مهمی ایفا کند. در میان نظریه‌های توسعه سیاسی، دیدگاه ساموئل هانتینگتون جایگاه ویژه‌ای دارد. هانتینگتون برخلاف بسیاری از نظریه‌پردازان نوسازی که توسعه اقتصادی را مقدمه اجتناب‌ناپذیر توسعه سیاسی و دموکراسی می‌دانستند، بر این باور بود که توسعه سیاسی بیش از هر چیز به میزان نهادینه‌شدن ساختارهای سیاسی وابسته است. از نگاه وی، مهم‌ترین مسئله کشورهای در حال توسعه نه کمبود مشارکت سیاسی، بلکه ناتوانی نهادهای سیاسی در مدیریت این مشارکت است. هنگامی که میزان بسیج اجتماعی، افزایش آگاهی عمومی و مشارکت سیاسی با ظرفیت نهادهای حکومتی متناسب نباشد، نتیجه آن بی‌ثباتی سیاسی، بحران مشروعیت، افزایش تعارضات اجتماعی و حتی فروپاشی نظم سیاسی خواهد بود. بنابراین، هانتینگتون ثبات سیاسی را نه در محدود کردن جامعه، بلکه در ایجاد نهادهای کارآمد، مقتدر، قانونمند و انعطاف‌پذیر می‌داند که بتوانند مطالبات رو به افزایش جامعه را مدیریت کنند. اهمیت این دیدگاه در تحولات سیاسی معاصر جهان نیز به‌خوبی قابل مشاهده است. تجربه بسیاری از کشورهای در حال توسعه نشان داده است که رشد اقتصادی به تنهایی تضمین‌کننده توسعه سیاسی و ثبات نیست. برای نمونه، در جریان تحولات موسوم به بهار عربی و به ویژه انقلاب تونس در سال ۲۰۱۱، اگرچه این کشور طی سال‌های قبل از آن رشد اقتصادی قابل قبولی را تجربه کرده بود، اما ضعف نهادهای سیاسی، گسترش فساد، نابرابری اجتماعی، محدودیت‌های سیاسی و ناتوانی حکومت در پاسخگویی به مطالبات جامعه، زمینه بروز اعتراضات گسترده و تغییرات سیاسی را فراهم ساخت. این تجربه، تا حد زیادی با تحلیل هانتینگتون درباره وجود شکاف میان توسعه اقتصادی و توسعه نهادی همخوانی دارد و نشان می‌دهد که بدون تقویت نهادهای سیاسی، افزایش سطح توسعه اقتصادی نیز نمی‌تواند ضامن ثبات و توسعه پایدار باشد.

در ایران نیز مطالعه توسعه سیاسی بدون بررسی عملکرد جریان‌های اصولگرا و اصلاح‌طلب امکان‌پذیر نیست. جریان اصولگرا با تأکید بر حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی، ولایت فقیه، استقلال سیاسی، امنیت ملی، مقابله با نفوذ خارجی و تقویت اقتدار حاکمیت، توسعه سیاسی را بیش از هر چیز در چارچوب حفظ ثبات، انسجام ملی و تقویت نهادهای رسمی نظام تعریف می‌کند. از این منظر، نهادهایی مانند مجلس شورای اسلامی، قوه قضائیه، شورای نگهبان، نیروهای نظامی و سایر ارکان حاکمیتی، نقش اساسی در حفظ نظم سیاسی و جلوگیری از بروز بی‌ثباتی دارند. چنین رویکردی تا حد زیادی با تأکید هانتینگتون بر ضرورت اقتدار نهادهای سیاسی و حفظ نظم اجتماعی همسو است؛ زیرا وی نیز اعتقاد داشت که نبود اقتدار نهادی می‌تواند زمینه‌ساز بحران‌های سیاسی و اجتماعی شود. با این حال، هانتینگتون در کنار تأکید بر اقتدار، بر ضرورت انطباق نهادها با تحولات اجتماعی نیز تأکید می‌کند. از این رو، چنانچه نهادهای سیاسی در برابر تغییرات اجتماعی، فرهنگی و نسلی انعطاف لازم را نداشته باشند، ممکن است در بلندمدت با کاهش کارآمدی، کاهش مشروعیت و افزایش فاصله میان حکومت و جامعه مواجه شوند. در مقابل، جریان اصلاح‌طلب توسعه سیاسی را در گسترش مشارکت سیاسی، تقویت جامعه مدنی، توسعه آزادی‌های سیاسی، افزایش رقابت انتخاباتی، شفافیت، پاسخگویی و تقویت حقوق شهروندی جست‌وجو می‌کند. اصلاح‌طلبان معتقدند که افزایش مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و تقویت نهادهای مدنی می‌تواند موجب ارتقای مشروعیت نظام سیاسی و افزایش کارآمدی حکومت شود. با این حال، از منظر هانتینگتون، افزایش مشارکت سیاسی زمانی به توسعه منجر خواهد شد که نهادهای سیاسی از ظرفیت کافی برای مدیریت این مشارکت برخوردار باشند؛ در غیر این صورت، توسعه مشارکت بدون توسعه نهادی می‌تواند زمینه‌ساز بی‌ثباتی، تعارضات سیاسی و افزایش شکاف‌های اجتماعی شود. در ایران نیز اصلاح‌طلبان در دوره‌های مختلف با محدودیت‌های نهادی،

نظارتی و سیاسی روبه‌رو بوده‌اند که این مسئله موجب شده است بخشی از برنامه‌های آنان در حوزه توسعه سیاسی با چالش‌های اجرایی مواجه شود و شکاف میان مطالبات اجتماعی و ظرفیت‌های نهادی افزایش یابد.

بررسی عملکرد دو جریان سیاسی کشور در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۰، که شامل دوره‌های مختلف جابه‌جایی قدرت میان اصولگرایان و اصلاح‌طلبان است، فرصت مناسبی برای ارزیابی دیدگاه‌های آنان درباره توسعه سیاسی بر اساس مدل هانتینگتون فراهم می‌آورد. این دوره با رویدادهای مهمی همچون تغییر دولت‌ها، افزایش مشارکت و رقابت سیاسی، تحریم‌های بین‌المللی، اعتراضات اجتماعی، مذاکرات هسته‌ای، تشدید فشارهای اقتصادی و تحولات منطقه‌ای همراه بوده است؛ تحولاتی که هر یک به نحوی بر رابطه میان نهادهای سیاسی، جامعه و فرآیند توسعه سیاسی اثر گذاشته‌اند. از این رو، پژوهش حاضر می‌کوشد با بهره‌گیری از چارچوب نظری هانتینگتون، ضمن شناسایی وجوه اشتراک و افتراق جریان‌های اصولگرا و اصلاح‌طلب در حوزه توسعه سیاسی، میزان انطباق عملکرد و دیدگاه‌های این دو جریان را با مؤلفه‌های نهادسازی، ثبات سیاسی، مشارکت، کارآمدی و ظرفیت نهادی مورد تحلیل قرار دهد تا تصویری روشن‌تر از فرصت‌ها و چالش‌های توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران ارائه شود.

مبانی توسعه سیاسی هانتینگتون

هانتینگتون در نوشتار مهمی با عنوان «توسعه سیاسی و زوال سیاسی» در سال ۱۹۶۵م چهار استدلال را در نفی اساسی نظریه‌های کلاسیک توسعه سیاسی مطرح و با این دلایل، مبانی اصلی نظریه خود را بیان کرد. چهار دلیل او عبارتند از: یک. نفی برگشت‌ناپذیری توسعه سیاسی؛ توسعه، امری بازگشت‌ناپذیر نیست، اما در حقیقت، بین دو دوره از انحطاط سیاسی قرار می‌گیرد. هانتینگتون با رد این توهم که توسعه، امری مداوم است، از این‌که نظریه‌های کلاسیک توسعه‌گرا، پدیده‌های واگشت را که جایگاه مهمی در تاریخ اشغال می‌کنند، نادیده می‌گیرند، ابراز تأسف می‌کند. به نظر او، مصر زمان فراغنه، یونان و امپراتوری روم، شاهد واگردهای انحطاط بوده‌اند که علم سیاست باید به آنها توجه کند. او معتقد است الگوی تحلیل باید دوباره به گونه‌ای بازاندیشی شود که بتواند با بی‌طرفی، مراحل توسعه و انحطاط را در نظر بگیرد. دو. همه زمانی و همه مکانی بودن حوزه تحلیل توسعه‌گرایی؛ نظریه‌های کلاسیک، امتیاز خاصی برای جوامع معاصر قائلند و آنها را موضوع منحصر به فرد تحلیل خود قرار می‌دهند. این در حالی است که پدیده توسعه در تمام دوره‌های زندگی بشر وجود داشته است. برای نمونه، بسیاری از جوامع باستان، شاهد جهش‌های سیاسی چشم‌گیری بودند که ارزش مطالعه دارد. از این‌رو، مناسب است حوزه تحلیل توسعه‌گرایی را به تمام دوره‌های تاریخ گسترش دهیم و با این پندار کلی که توسعه با صنعتی شدن یکی است، قطع رابطه کنیم.

سه. متوقف نبودن توسعه سیاسی بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛ توسعه را نباید با نوسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اشتباه کرد. صنعتی شدن نه تنها یگانه منبع توسعه سیاسی نیست، بلکه گاهی مزاحم تحقق آن است یا حداقل آن را به تعویق می‌اندازد. جوامع جهان سوم به منظور جبران تأخیر خود، اولویت را به ساختارهای اقتصادی و اجتماعی می‌دهند که این روند به ضرر سیاست تمام می‌شود؛ چون تحت‌الشعاع الزامات صنعتی قرار می‌گیرد. از این‌رو، این خطر وجود دارد که این نبود توازن در قالب اشکال کم و بیش پایدار انحطاط سیاسی تداوم یابد. با این بیان، هانتینگتون معتقد است که باید بین نوسازی و توسعه تفاوت قائل شد. به دیگر سخن، نوسازی را نباید چیزی جز آثار مستقیم صنعتی شدن بر ساختارهای اقتصادی و سیاسی به حساب آورد. چهار. جدا بودن تعریف توسعه سیاسی از دیگر پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی؛ هانتینگتون معتقد است توسعه سیاسی را باید بر مبنای معیارهای مستقل سیاسی و جهان‌شمولی تعریف کرد که به جوامع باستان و جوامع امروز قابل تعمیم باشد، به وجهی که از نظر تحلیلی، از پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی، جدا باشد و بتواند سازوکارهای انحطاط را هم تعیین کند. هانتینگتون اعتقاد دارد اگر یک جامعه بخواهد به اجتماع سیاسی تبدیل شود و به توسعه سیاسی دست یابد، باید قدرت هر گروهی از طریق نهادهای سیاسی اعمال شود. بر این اساس، او آن دسته از نظام‌های سیاسی را توسعه‌یافته تلقی می‌کند که نهادهای پایدار، جاافتاده، پیچیده، مستقل و منسجمی داشته باشند (هانتینگتون، ۱۳۷۵: ۱۹). او اعتقاد دارد کارکرد نهادهایی که قدرت را این‌گونه تعدیل می‌کنند و جهت می‌دهند، آن است که چیرگی یک نیروی اجتماعی با اشتراک نیروهای دیگر اجتماعی سازگار شود. در یک جامعه ناهمگون و پیچیده، هیچ نیروی اجتماعی واحدی نمی‌تواند بر جامعه فرمان براند و یک اجتماع سیاسی برپا سازد، مگر آن‌که نهادهایی سیاسی را بیافریند که مستقل از نیروهای اجتماعی به وجود آورنده آنها، بتوانند ادامه حیات دهند. (هانتینگتون، ۱۳۷۵: ۱۹ - ۲۲). در حقیقت، هانتینگتون، میراث سلف خود مانند رالف دهرندرف و ساموئل آیزنشتاد را به گونه‌ای وسیع‌تر و عمیق‌تر مبنای نظر قرار داده است. او فراتر از نظر آنان که نهادهای کردن تدریجی برخورد‌ها را پیش‌شرط امر دموکراسی سیاسی و توسعه سیاسی را مستلزم دگرگونی از طریق ساختارهای نهادی می‌دانستند، نهادهای کردن را معیار منحصر به فرد توسعه سیاسی دانست و تمامی نظریه خود را بر این

مینا بنا کرد. (بدیع، ۱۳۸۳: ۹۴) به نظر او، هرچه یک سازمان یک‌پارچه‌تر و منسجم‌تر باشد، سطح نهادمندی آن نیز بالاتر است و هرچه یک سازمان از هم گسیخته‌تر باشد، نهادمندی آن کمتر است. نهادینگی زمانی بروز می‌کند که سازمان‌های سیاسی یک جامعه دارای درجه‌ای از پیوستگی و مورد ارجاع و قبول مردم و طبقات سیاسی باشند. یک سازمان کارآمد دست‌کم باید در مورد مرزهای کارکردی و روش‌های از میان برداشتن کشمکش‌ها توافق داشته باشد. (هانتینگتون، ۱۳۷۵: ۳۸ - ۴۰).

زمینه‌ها، مبانی و مولفه‌ها و پیش شرط‌های هانتینگتون در مورد دو جناح

الف) جریان اصول‌گرا: جریان اصول‌گرا در جمهوری اسلامی ایران ریشه در نگرانی از انحراف احتمالی ارزش‌ها و اصول بنیادین انقلاب اسلامی و حفظ هویت ایدئولوژیک نظام دارد. این جریان عمدتاً پس از سال‌های اولیه انقلاب شکل گرفت و در پی تقویت ثبات سیاسی و حفظ قواعد نهادهای رسمی بوده است. اصول‌گرایان با تأکید بر پابندی به هنجارهای اسلامی و ارزش‌های انقلابی، تلاش کرده‌اند که نهادهای سیاسی و اجرایی موجود را تقویت کرده و مشارکت سیاسی را در چارچوب نهادهای رسمی مدیریت نمایند. از منظر مدل هانتینگتون، جریان اصول‌گرا بر نهادسازی سیاسی و استقرار قواعد روشن در ساختارهای اجرایی و نظارتی تأکید دارد و به حرفه‌ای‌سازی نخبگان در قالب وفاداری به ارزش‌های انقلاب توجه می‌کند. همچنین، اصول‌گرایان تلاش می‌کنند کانال‌های مشارکت سیاسی را کنترل و هدایت کنند تا از بی‌ثباتی سیاسی و ناهنجاری‌های اجتماعی جلوگیری شود. در مجموع، عملکرد اصول‌گرایان در بازه زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که این جریان با بهره‌گیری از ابزارهای نهادی، قوانین و قواعد رسمی، سعی در حفظ ثبات، نظم و انسجام سیاسی داشته است، هرچند شدت تمرکز بر کنترل مشارکت و مدیریت نخبگان، میزان انعطاف‌پذیری سیاسی آن‌ها را محدود کرده است. (رسولی ثانی آبادی، ۱۳۹۰: ۴۴). ب) جریان اصلاح‌طلب: جریان اصلاح‌طلب به عنوان پاسخی به نیاز جامعه برای گسترش مشارکت، انعطاف‌پذیری نهادها و ارتقای توانمندی نخبگان شکل گرفت. این جریان عمدتاً از اواخر دهه ۷۰ و اوایل دهه ۸۰ به تدریج ظهور کرد و با تمرکز بر ایجاد فضای بازتر سیاسی و اجتماعی، سعی کرده است فرآیند تصمیم‌گیری و مشارکت عمومی را گسترش دهد. از منظر مدل هانتینگتون، اصلاح‌طلبان بر تقویت حرفه‌ای‌سازی نخبگان و مدیریت مشارکت به شکل بازتر و منعطف‌تر تمرکز دارند و تلاش می‌کنند نهادها ظرفیت بیشتری برای مشارکت و رقابت مشروع سیاسی ایجاد کنند. آن‌ها به افزایش شفافیت در فرآیندهای حکمرانی و ارتقای کارآمدی نخبگان توجه دارند تا نهادها بتوانند با تغییرات اجتماعی و اقتصادی همسو شوند. در بازه زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۰، اصلاح‌طلبان با تکیه بر ابزارهای قانونی و سازوکارهای نهادی تلاش کرده‌اند مشارکت اجتماعی را افزایش دهند و ظرفیت نخبگان برای ایفای نقش حرفه‌ای در تصمیم‌گیری‌های کلان را توسعه دهند، هرچند محدودیت‌های نهادی و ساختاری باعث شده است که اثرگذاری آن‌ها در برخی مقاطع کاهش یابد. عملکرد اصلاح‌طلبان نشان می‌دهد که این جریان در پی تحقق پیش‌نیازهای هانتینگتون شامل پذیرش قواعد نهادی، ثبات نسبی سیاسی و ارتقای توانمندی نخبگان بوده است و در عین حال تلاش کرده است انعطاف‌پذیری سیاسی و مشارکت گسترده را افزایش دهد.

افتراق جریان‌های اصولگرا و اصلاح طلب با توسعه سیاسی هانتینگتون

- نهادگرایی و تغییر ساختاری

نهادگرایی و تغییر ساختاری: اصولگرایان با تکیه بر نهادهای موجود، ثبات را اولویت می‌دهند، در حالی که اصلاح‌طلبان خواهان بازتعریف نهادها برای پاسخگویی به مطالبات جدیدند. نهادگرایی اصولگرایان در چارچوب نظریه توسعه سیاسی هانتینگتون: هانتینگتون در نظریه توسعه سیاسی خود بر نهادسازی به عنوان محور ثبات سیاسی تأکید دارد. او معتقد است توسعه اقتصادی بدون تقویت نهادهای سیاسی پاسخگو، به بی‌ثباتی می‌انجامد. از دید او، نهادها باید توانایی مدیریت مشارکت عمومی و بسیج اجتماعی را داشته باشند تا از بحرانهای ناشی از شکاف بین توسعه اقتصادی و سیاسی جلوگیری کنند. جریان اصولگرا در ایران با تمرکز بر حفظ نهادهای سنتی مانند ولایت فقیه، شورای نگهبان، و قوه قضائیه، رویکردی نهادگرایانه با جهت‌گیری محافظه‌کارانه دارد. این جریان، نهادهای موجود را ضامن ثبات سیاسی میدانند و در برابر تغییرات ساختاری مقاومت می‌کند. (رحیمی، ۱۳۷۸: ۶-۷) هانتینگتون نیز در کتاب «نظم سیاسی در جوامع در حال دگرگونی» اشاره می‌کند که نهادهای متمرکز ممکن است ثبات کوتاه مدت ایجاد کنند، اما انعطاف‌ناپذیری آنها در بلندمدت مانع پاسخگویی به مطالبات جدید می‌شود.

از دید هانتینگتون، مشارکت سیاسی تنها زمانی به ثبات منجر می شود که همراه با نهادسازی باشد. اصولگرایان در ایران، با کنترل نهادهای کلیدی، مشارکت گسترده را محدود می کنند. این رویکرد با نظریه هانتینگتون در تناقض است، زیرا او هشدار میدهد که سرکوب مطالبات مشارکتی بدون ایجاد نهادهای جایگزین، به خشونت و انفجار اجتماعی می انجامد. نمونه این مسئله در انقلاب تونس مشاهده شد، جایی که نهادهای سیاسی نتوانستند خواسته های مشارکتی را جذب کنند. اصولگرایان با تأکید بر عدالتخواهی و مبارزه با فساد، سعی در تقویت مشروعیت نهادها دارند. با این حال، تمرکز بر حفظ وضع موجود، مانع از نوسازی نهادها میشود. هانتینگتون در تحلیل خود از کشورهای جهان سوم نشان میدهد که نهادهای سنتی در برابر تغییرات اجتماعی مقاومت می کنند و این مقاومت به بحران های سیاسی دامن میزند. برای مثال، نهادهای اصولگرا در ایران، با وجود تأکید بر فسادستیزی، به دلیل انعطاف ناپذیری، در عمل به نابرابریهای ساختاری دامن زده اند. (رسولی ثانی آبادی: ۱۳۹۰: ۴۲). نهادگرایی اصولگرایان در دهه های اخیر، با وجود حفظ ثابت، نتوانسته است پاسخگوی مطالباتی چون شفافیت، رقابت سیاسی، و حقوق شهروندی باشد. این مسئله بازتابی از نظریه هانتینگتون است که نهادهای غیرمنعطف را عامل بحران میداند. اصولگرایان می توانند با پذیرش تغییرات تدریجی در نهادها، هم ثبات را حفظ کنند و هم به مطالبات پاسخ دهند. طراحی نهادهای جدیدی مانند شوراهای مردمی یا نهادهای نظارتی مستقل، می تواند شکاف بین ثبات و مشارکت را کاهش دهد. نهادگرایی اصولگرایان، اگرچه در کوتاهمدت ثبات سیاسی را تضمین میکند، اما در بلندمدت بدون انعطاف پذیری و نوسازی نهادی، به بحرانهای ساختاری دامن میزند. نظریه هانتینگتون به عنوان چارچوب تحلیلی، راهکارهایی برای هماهنگی بین نهادها و تحولات اجتماعی ارائه می دهد که می تواند الهام بخش اصلاحات درون سیستمی باشد.

تغییرات ساختاری اصلاح طلبان در چارچوب نظریه توسعه سیاسی هانتینگتون: ساموئل هانتینگتون در نظریه خود بر ثبات سیاسی به عنوان محور توسعه در جوامع در حال گذار تأکید میکند. او معتقد است توسعه اقتصادی بدون تقویت نهادهای سیاسی پاسخگو به بیشاتنی میانجامد. نهادها باید توانایی مدیریت مشارکت عمومی و جذب مطالبات اجتماعی را داشته باشند تا شکاف بین توسعه اقتصادی و سیاسی ایجاد نشود. جریان اصلاح طلب در ایران با دو رویکرد اصلی مواجه است:

-اصلاحات بروکرات محور: تمرکز بر بهبود عملکرد نهادهای موجود از طریق گزینش مدیران اصلاح طلب (مانند دولتهای خاتمی و روحانی). این رویکرد اگرچه دستاوردهایی مانند توافق برجام داشت، اما به دلیل وابستگی به نهادهای غیرمنعطف (مانند شورای نگهبان) با محدودیت های جدی روبه رو شد. اصلاحات ساختاری: خواستار تغییر قواعد بازی سیاسی، لغو نظارت استصوابی، و بازتعریف نهادهاست. این جریان پس از اعتراضات ۱۳۹۶ تقویت شد، اما به دلیل مقاومت نهادهای حاکمیتی، نتوانست به راهبرد غالب تبدیل شود. هانتینگتون هشدار می دهد که مشارکت سیاسی بدون نهادسازی هماهنگ، به بیشاتنی منجر میشود. در ایران، اصلاح طلبان ساختاری خواهان گسترش مشارکت اند، اما نهادهای موجود (مانند شورای نگهبان) مانع تحقق این خواسته ها می شوند (صدیق سروستانی؛ زائری، ۱۳۸۹: ۵۵). اصلاح طلبان ساختاری با چالشی مشابه روبه رویند. تلاش ها برای تغییر قوانین اساسی یا تقویت شفافیت (مانند شورای شهر پنجم تهران) به دلیل مقاومت نهادهای اصولگرا (مانند قوه قضائیه) ناکام مانده است.

موانع نهادی در مسیر تغییر ساختاری: نهادهای انعطاف ناپذیر: نهادهایی مانند شورای نگهبان و قوه قضائیه، با تمرکز بر حفظ وضع موجود، مانع بازتعریف ساختارهای سیاسی می شوند. این مسئله بازتابی از نظریه هانتینگتون است که نهادهای سنتی را عامل بحران در جوامع در حال گذار می داند. -فقدان پایگاه اجتماعی: اصلاح طلبان پس از اعتراضات ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸، به دلیل ناتوانی در همراهی با جنبش های خیابانی، بخشی از مشروعیت اخلاقی خود را از دست دادند. هانتینگتون تأکید می کند که نهادسازی نیازمند حمایت اجتماعی است. - مهندسی سیاسی حاکمیت: یکدست سازی نهادهای حکمرانی (مانند حذف اصلاح طلبان از مجلس) امکان تغییرات ساختاری را محدود کرده است. این رویکرد با نظریه هانتینگتون درباره ضرورت تعادل بین نهادها و مشارکت در تضاد است. تقویت نهادهای مدنی (مانند شوراهای محلی) و همزمان بسیج افکار عمومی میتواند فشار لازم برای تغییرات ساختاری را ایجاد کند. همانند تجربه پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان، اصلاحات نهادی کوچک اما پایدار می تواند الگویی برای تغییرات گسترده تر باشد. اصلاح طلبان باید میان تعامل با نهادهای موجود و حفظ پایگاه اجتماعی توازن ایجاد کنند، در غیر این صورت ریزش مشروعیت ادامه خواهد یافت. (صدیق سروستانی؛ زائری، ۱۳۸۹: ۵۵). تغییرات ساختاری اصلاح طلبان در چارچوب نظریه هانتینگتون نیازمند نهادسازی هماهنگ با مشارکت سیاسی است. اما در ایران، مقاومت نهادهای سنتی، مهندسی سیاسی حاکمیت، و ضعف پایگاه اجتماعی اصلاح طلبان، این فرایند را با چالش مواجه کرده است.

تجربه تونس نشان می‌دهد که نادیده گرفتن شکاف بین نهادها و مطالبات اجتماعی می‌تواند به بی‌ثباتی بینجامد. آینده اصلاحات در ایران به توانایی این جریان در ترکیب فشار از پایین (جنبش‌های اجتماعی) و تغییر از بالا (نهادسازی) وابسته است.

مشارکت سیاسی

مشارکت سیاسی: هانتینگتون مشارکت را تنها در صورت همراهی با نهادسازی مفید می‌داند. اصلاح طلبان خواستار گسترش مشارکت اند، اما نهادهای موجود گاه مانع تحقق این خواسته‌ها می‌شوند. **مشارکت سیاسی اصولگرایان در چارچوب نظریه توسعه سیاسی هانتینگتون:** نظریه هانتینگتون بر «شکاف توسعه» بین نهادهای سیاسی و تحولات اجتماعی-اقتصادی تأکید دارد و معتقد است عدم تطابق این دو عامل می‌تواند به بیثباتی یا انقلاب منجر شود. اصولگرایان در ایران اغلب نماینده ارزش‌های سنتی و مذهبی هستند که در پاسخ به مدرنیزاسیون سریع و شکاف‌های اجتماعی-اقتصادی شکل گرفته‌اند. این گروه‌ها، مشابه الگوی هانتینگتون، از طریق مشارکت در نهادهای موجود (مانند مجلس، شورای نگهبان و نهادهای انقلابی) سعی در حفظ هویت و تأثیرگذاری بر سیاست‌ها دارند. (عابدی اردکانی، ۱۳۹۳: ۷۷) مثال حضور پررنگ اصولگرایان در انتخابات‌های اخیر نشان‌دهنده تلاش برای جذب مطالبات محافظه کارانه و جلوگیری از شکاف بین نهادها و جامعه است. نظام سیاسی ایران با ترکیبی از نهادهای سنتی (مانند رهبری) و مدرن (مانند مجلس)، سعی در ایجاد تعادل بین تحولات اجتماعی و ثبات سیاسی دارد. اصولگرایان با تسلط بر نهادهایی مانند مجلس، نقش کلیدی در شکل‌دهی به سیاست‌ها و کاهش تنش‌های ناشی از شکاف توسعه ایفا می‌کنند. نهادهای تحت کنترل اصولگرایان گاه انعطاف‌پذیری لازم برای پاسخگویی به مطالبات جدید (مانند حقوق زنان یا جوانان) را ندارند، که این امر می‌تواند بحران مشارکت را تشدید کند. هانتینگتون تأکید می‌کند که مشروعیت نظام به توانایی آن در پاسخگویی به مطالبات وابسته است. اصولگرایان با تأکید بر ارزش‌های انقلابی و مذهبی، سعی در حفظ مشروعیت نظام دارند، اما انتقادات درباره فساد اداری و ناکارآمدی اقتصادی، این مشروعیت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مثال: اعتراضات سال ۱۴۰۱ ایران نشان داد که عدم تطابق بین وعده‌های اصولگرایان و واقعیت‌های اجتماعی-اقتصادی، می‌تواند به بی‌ثباتی بینجامد. اصولگرایان با تسلط بر نهادهای کلیدی، تا حدی توانسته‌اند شکاف بین توسعه سیاسی و اجتماعی را کاهش دهند. استفاده از گفتمان مذهبی و انقلابی، مشروعیت نظام را در بین پایگاه‌های سنتی تقویت کرده است. مقاومت در برابر اصلاحات نهادی (مانند آزادی‌های سیاسی بیشتر) ممکن است در بلندمدت به تشدید بحران مشارکت منجر شود. تمرکز بر هویت‌سازی سنتی، گاه با تحولات جامعه جوان و تحصیلکرده ایران در تضاد قرار می‌گیرد. (عابدی اردکانی، ۱۳۹۳: ۷۷). مشارکت اصولگرایان در ایران تا حدی منطبق بر نظریه هانتینگتون است: آنها از طریق نهادهای موجود سعی در مدیریت شکاف‌های توسعه و حفظ ثبات دارند. با این حال، ناکارآمدی در پاسخگویی به مطالبات جدید و انعطاف‌ناپذیری نهادی، خطر بیثباتی را افزایش می‌دهد. برای دستیابی به توسعه سیاسی پایدار، تقویت نهادهای پاسخگو و تعادل بین ارزش‌های سنتی و مدرن ضروری است.

مشارکت سیاسی اصلاح طلبان در چارچوب نظریه توسعه سیاسی هانتینگتون: ساموئل هانتینگتون در نظریه توسعه سیاسی خود بر ثبات نهادی به عنوان شرط ضروری برای مدیریت مشارکت عمومی تأکید دارد. از دید او، توسعه اقتصادی بدون تقویت نهادهای سیاسی پاسخگو به بی‌ثباتی می‌انجامد، زیرا شکاف بین رشد مادی و ظرفیت نهادهای سیاسی، مطالبات مشارکتی را بی‌پاسخ می‌گذارد و به بحران‌های اجتماعی دامن می‌زند. جریان اصلاح طلب در ایران با دو چالش اصلی مواجه است: -محدودیت‌های نهادی: نهادهایی مانند شورای نگهبان و قوه قضائیه، با تمرکز بر حفظ وضع موجود، مشارکت گسترده را محدود می‌کنند. این مسئله با نظریه هانتینگتون در تناقض است که مشارکت را تنها در صورت همراهی با نهادسازی مفید می‌داند. -تقابل بین تغییر تدریجی و فشارهای ساختاری: اصلاح طلبان خواهان گسترش مشارکت از طریق انتخابات و نهادهای مدنی هستند، اما مهندسی سیاسی حاکمیت (مانند حذف کاندیداهای اصلاح طلب از انتخابات مجلس) مانع تحقق این خواسته‌ها می‌شود. این وضعیت شبیه به نظریه هانتینگتون درباره جوامعی است که نهادهای سیاسی انعطاف‌ناپذیر، پاسخگویی به مطالبات را ناممکن می‌سازند (ازغندی، ۱۳۸۹: ۶۶). هانتینگتون در کتاب «موج سوم دموکراسی» سه فرایند اصلی گذار به دموکراسی را معرفی می‌کند: تغییر شکل (اصلاحات از بالا)، فروپاشی (انقلاب از پایین)، و جابجایی (همکاری بین حاکمیت و اپوزیسیون). در ایران، اصلاح طلبان عمدتاً بر تغییر شکل متمرکزند، اما مقاومت نهادهای سنتی و فقدان حمایت کامل حاکمیت، این فرایند را ناکام گذاشته است. نمونه این مسئله در دولت‌های خاتمی و روحانی مشاهده می‌شود که با وجود تلاش برای نهادسازی (مانند شوراهای شهر)، با محدودیت‌های ساختاری مواجه شدند. موانع مشارکت سیاسی اصلاح طلبان از منظر

هانتینگتون عبارتند از: -ضعف نهادهای واسطه: هانتینگتون معتقد است احزاب سیاسی نقش کلیدی در جذب مطالبات و کاهش تنش ها ایفا می کنند. در ایران، احزاب اصلاح طلب به دلیل نهادمندی ضعیف و وابستگی به جناح های قدرت، نتوانسته اند به عنوان نهادهای مستقل عمل کنند. فقدان تعادل بین مشارکت و نهادسازی افزایش مشارکت بدون تقویت نهادهای پاسخگو (مانند نظام حزبی یا نهادهای نظارتی مستقل) به بی ثباتی می انجامد. این مسئله در اعتراضات ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ مشهود بود، جایی که اصلاح طلبان نتوانستند میان جنبش های خیابانی و نهادهای حاکمیتی تعادل ایجاد کنند. تقویت نهادهای مدنی (مانند اتحادیه های کارگری و انجمن های صنفی) همراه با تعامل با نهادهای موجود میتواند مسیر تغییرات ساختاری را هموار کند. بازتعریف نقش شورای نگهبان یا قوه قضائیه به عنوان نهادهای ناظر بر عدالت (نه ابزار سرکوب)، مطابق با تأکید هانتینگتون بر ضرورت انعطاف پذیری نهادی، یادگیری از اشتباهات تونس که توسعه اقتصادی بدون نهادسازی سیاسی به انفجار اجتماعی انجامید. ایجاد سازوکارهای شفاف برای توزیع منابع و مبارزه با فساد میتواند اعتماد عمومی را افزایش دهد. (ازغندی، ۱۳۸۹: ۶۶). مشارکت سیاسی اصلاح طلبان در چارچوب نظریه هانتینگتون نیازمند توازن بین نهادسازی و پاسخگویی به مطالبات است. در ایران، مقاومت نهادهای سنتی، ضعف احزاب، و مهندسی سیاسی، این فرایند را با چالش مواجه کرده است. تجربه هانتینگتون نشان می دهد که جوامع در حال گذار تنها در صورتی به ثبات میرسند که نهادهای سیاسی توان جذب تنشها را داشته باشند. آینده اصلاحات در ایران به توانایی این جریان در ترکیب فشار مردمی، نهادسازی خلاق، و تعامل با ساختار قدرت وابسته است.

اشتراک جریان های اصولگرا و اصلاح طلب با توسعه سیاسی هانتینگتون

۱) مبارزه با فساد

مبارزه با فساد: هر دو جریان بر مقابله با فساد تأکید دارند، که مطابق با نظریه هانتینگتون درباره ضرورت سلامت نهادها برای توسعه است. مبارزه با فساد اصولگرایان در چارچوب نظریه توسعه سیاسی هانتینگتون: بررسی نظریه توسعه سیاسی ساموئل هانتینگتون، به تحلیل رابطه بین اصولگرایی، فساد و راهکارهای مبارزه با آن می پردازد. هانتینگتون در آثار خود، به ویژه کتاب «نظم سیاسی در جوامع در حال دگرگونی»، بر اهمیت توازن بین توسعه اقتصادی-اجتماعی و توسعه سیاسی تأکید می کند و معتقد است ناهماهنگی این دو عامل، زمینه ساز بی ثباتی و فساد است. در این چارچوب، اصولگرایان به عنوان گروه هایی که ممکن است با ایجاد انسداد سیاسی، به تشدید فساد دامن بزنند، مورد بررسی قرار می گیرند. هانتینگتون استدلال می کند که شکاف بین مدرنیزاسیون اجتماعی-اقتصادی و توسعه نهادهای سیاسی، اصلی ترین عامل بی ثباتی است. (حداد، ۱۳۹۴: ۴۴) هنگامی که نهادهای سیاسی نتوانند با سرعت تحولات اجتماعی همگام شوند، تقاضاهای فزاینده برای مشارکت سیاسی پاسخ داده نمی شود و این امر به بحران مشروعیت، خشونت و فساد می انجامد. -مثال بارز: انقلاب ایران (۱۹۷۹) و تونس (۲۰۱۱) که توسعه اقتصادی سریع بدون نهادسازی سیاسی مناسب، منجر به بسیج اجتماعی علیه فساد سیستماتیک شد.

-فساد به عنوان پیامد نهادهای ضعیف: در جوامعی که نهادهای سیاسی فاقد ظرفیت انطباق پذیری هستند، گروه های کوچک (ازجمله اصولگرایان) می توانند با انحصار قدرت، شبکه های فساد را تقویت کنند.

اصولگرایی و انسداد سیاسی: اصولگرایان در نظریه هانتینگتون، گروه هایی هستند که مقاومت در برابر تغییرات نهادی را ترویج می دهند. این مقاومت ممکن است به دلایل ایدئولوژیک یا حفظ منافع گروهی صورت گیرد و منجر به موارد زیر شود: -محدودسازی مشارکت سیاسی: با کنترل نهادهای کلیدی مانند قوه قضائیه یا رسانه ها، فضای رقابت سیاسی تنگ می شود و فساد در حلقه های بسته قدرت تشدید می گردد.

-تضعیف پاسخگویی: نهادهای غیرشفاف و تمرکزگرا، امکان نظارت مردمی را کاهش می دهند. برای نمونه، در رژیم بنعلی در تونس، فساد مالی خاندان حاکم به دلیل نبود مکانیسم های نظارتی به اوج رسید.

هانتینگتون معتقد است نهادسازی کلید ثبات سیاسی است. نهادهای قوی می توانند:

-جذب گروه های جدید: با گسترش مشارکت سیاسی، از انباشت نارضایتی ها جلوگیری کنند.

-شفافسازی فرآیندها: مانند ایجاد سیستم های الکترونیک برای نظارت بر بودجه دولتی. (حداد، ۱۳۹۴: ۴۴)

-اجتناب از رشد نامتوازن: سرمایه گذاری همزمان در آموزش، شهرنشینی و نهادهای دموکراتیک برای جلوگیری از شکاف انتظارات.

-مثال نقض: عربستان سعودی با وجود توسعه اقتصادی، به دلیل سرکوب سیاسی شاهد رشد رادیکالیسم و فساد بوده است.

-گفت و گوی بینا فرهنگی: طرحی که محمد خاتمی در تقابل با نظریه «برخورد تمدنها»ی هانتینگتون ارائه داد، نشان می‌دهد گفت و گو می‌تواند انسدادهای ایدئولوژیک را کاهش دهد.

-اصلاحات تدریجی: هانتینگتون در مشاوره به رژیم آفریقای جنوبی، بر ضرورت آزادسازی سیاسی کنترل‌شده تأکید کرد تا از فروپاشی ناگهانی نظام جلوگیری شود. (زارعی؛ هاشم پور، ۱۴۰۰: ۴۷)

بررسی موضوع «مبارزه با فساد اصلاح‌طلبان در چارچوب نظریه توسعه سیاسی هانتینگتون» می‌پردازد. ساموئل هانتینگتون در نظریه خود بر اهمیت توازن بین توسعه اقتصادی-اجتماعی و توسعه سیاسی تأکید میکند و معتقد است ناهماهنگی این دو عامل، زمینه ساز بی‌ثباتی و فساد است. هانتینگتون در کتاب «نظم سیاسی در جوامع در حال دگرگونی» استدلال می‌کند که شکاف بین مدرنیزاسیون اجتماعی-اقتصادی و توسعه نهادهای سیاسی، عامل اصلی بیثباتی و فساد است. وقتی نهادهای سیاسی نتوانند با سرعت تحولات اجتماعی همگام شوند، تقاضاهای فزاینده برای مشارکت سیاسی بیپاسخ میماند و بحران مشروعیت، خشونت، و فساد تشدید می‌شود.

-مثال عینی: انقلاب تونس (۲۰۱۱) که توسعه اقتصادی سریع بدون نهادسازی سیاسی مناسب، منجر به بسیج اجتماعی علیه فساد سیستماتیک حکومت بنعلی شد. در این مورد، فساد ناشی از تمرکز قدرت و رانت‌خواری خاندان حاکم بود. (خواجه سروی، ۱۳۹۰: ۲۵)

-فساد به عنوان پیامد نهادهای ضعیف: هانتینگتون معتقد است در جوامعی با نهادهای سیاسی ناکارآمد، گروه‌های کوچک (ازجمله اصلاح‌طلبان یا اصولگرایان) ممکن است با انحصار قدرت، شبکه‌های فساد را تقویت کنند.

اصلاح طلبان و چالش فساد در چارچوب نظریه هانتینگتون: هانتینگتون اصلاح‌طلبان را گروه‌هایی می‌داند که ممکن است در دام «انسداد سیاسی» گرفتار شوند. این انسداد زمانی رخ میدهد که اصلاحات ساختاری به دلیل مقاومت نهادهای سنتی یا فقدان ظرفیت نهادی، ناتمام بماند. در ایران، اصلاح‌طلبان با وجود شعارهای ضدفساد، اغلب به دلیل وابستگی به ساختارهای موجود، نتوانسته‌اند به تغییرات اساسی دست یابند. برای مثال، در دوران اصلاحات (۱۳۷۶-۱۳۸۴)، تلاش‌ها برای شفاف‌سازی مالی با مقاومت نهادهای غیرانتخابی مواجه شد.

-نقش کتاب «موج سوم دموکراسی»: برخی تحلیلگران معتقدند اصلاح‌طلبان ایرانی از دستورالعمل‌های هانتینگتون برای گذار به دموکراسی لیبرال استفاده کردند، اما این رویکرد بدون توجه به بافت فرهنگی-سیاسی ایران، به جای کاهش فساد، به تشدید اختلافات و ناکارآمدی انجامید.

هانتینگتون هشدار می‌دهد که توسعه اقتصادی بدون توسعه سیاسی، نابرابری و فساد را دامن می‌زند. در ایران، رشد درآمدهای نفتی در دهه‌های گذشته بدون تقویت نهادهای پاسخگو، به گسترش رانت و فساد در میان گروه‌های سیاسی، از جمله اصلاح‌طلبان، منجر شد. نمونه بارز این مسئله، فساد مالی در پروژه‌های عمرانی دوره‌های مختلف است که حتی اصلاح‌طلبان نیز در آن نقش داشتند.

راهکارهای هانتینگتون برای مبارزه با فساد: هانتینگتون نهادسازی را کلید ثبات سیاسی می‌داند. نهادهای قوی مانند قوه قضائیه مستقل و رسانه‌های آزاد می‌توانند با شفاف‌سازی فرآیندها، فساد را کاهش دهند. در ایران، فقدان چنین نهادهایی باعث شده حتی اصلاح‌طلبان نتوانند به وعده‌های خود عمل کنند.

توسعه سیاسی نیازمند جذب گروه‌های جدید به سیستم است. هانتینگتون معتقد است اگر اصلاح‌طلبان به جای تمرکز بر قدرت، به گسترش مشارکت مردمی و نهادهای مدنی بپردازند، امکان کاهش فساد افزایش می‌یابد. با این حال، در ایران، اصلاح‌طلبان اغلب به جای بسیج اجتماعی، بر مذاکره با نهادهای حاکم تکیه کرده‌اند. (زیباکلام؛ مقتدایی، ۱۳۹۳: ۲۵)

فوکویاما و دیگر منتقدان اشاره میکنند که هانتینگتون نقش فشارهای بین‌المللی (مانند تحریم‌ها) یا تأثیر جهانی شدن بر فساد را نادیده گرفته است. در ایران، فساد مالی اصلاح‌طلبان گاه با شبکه‌های بین‌المللی مرتبط است که خارج از چارچوب نظری هانتینگتون قرار می‌گیرد.

نقدهایی بر کاربرد نظریه هانتینگتون در ایران عبارتند از:

ساده‌انگاری تمدنها: تقسیم‌بندی هانتینگتون به بلوک‌های تمدنی (مانند «تمدن اسلامی») تنوع درون‌گروهی و نقش اصلاح‌طلبان را نادیده می‌گیرد.

- غفلت از نقش ایدئولوژی: در ایران، تقابل بین اصلاح طلبان و اصولگرایان تنها یک اختلاف سیاسی نیست، بلکه ریشه در مبانی ایدئولوژیک دارد که در نظریه هانتینگتون جایگاهی ندارد.

براساس نظریه هانتینگتون، مبارزه با فساد اصلاح طلبان مستلزم تقویت نهادهای سیاسی شفاف، تعادل بین توسعه اقتصادی و مشارکت مردمی، و اجتناب از انسداد ساختاری است. با این حال، این نظریه به دلیل نادیده گرفتن عوامل ایدئولوژیک و فراملی، نیازمند بازنگری در تحلیل پدیده های پیچیده های مانند فساد در ایران است. تجربه تونس و انتقادات فوکویاما نشان میدهد که ترکیب نظریه هانتینگتون با رویکردهای نوین میتواند ابزار تحلیلی قدرتمندتری فراهم کند.

۲) تکیه بر هویت اسلامی

تکیه بر هویت اسلامی: وفاداری به اسلام و انقلاب به عنوان پایه مشترک، شبیه به تأکید هانتینگتون بر نقش فرهنگ در ثبات سیاسی است.

تأکید بر هویت اسلامی اصولگرایان در نظریه توسعه سیاسی هانتینگتون: نظریه توسعه سیاسی ساموئل هانتینگتون، با محوریت تعادل میان توسعه اقتصادی-اجتماعی و نهادسازی سیاسی، به عنوان چارچوبی کلیدی برای تحلیل بی ثباتی ها و فساد در جوامع در حال گذار شناخته می شود. هویت اسلامی اصولگرایان در این نظریه، به عنوان پاسخی به شکاف ناشی از نوسازی سریع و ناکارآمدی نهادهای سیاسی، نقش محوری ایفا می کند. (بشیریه، ۱۳۸۵: ۱۸۵-۱۸۴). هانتینگتون در کتاب «نظم سیاسی در جوامع در حال دگرگونی» استدلال میکند که شکاف بین مدرنیزاسیون اجتماعی-اقتصادی و توسعه نهادهای سیاسی، اصلیتین عامل بیثباتی است. این ناهماهنگی، تقاضاهای مشارکت سیاسی را بی پاسخ می گذارد و به بحران مشروعیت، خشونت، و فساد می انجامد. - بحران هویت و بازگشت به سنت: نوسازی سریع، هویت های سنتی را تضعیف می کند و افراد را به سمت جستجوی هویت های جدید در مذهب و سنت های گذشته سوق میدهد. این فرآیند، زمینه ساز ظهور جنبش های بنیادگرا و اصولگرا می شود که هویت اسلامی را به عنوان راهحلی برای خلأ هویتی تبلیغ می کنند. - مثال عینی: انقلاب ایران (۱۹۷۹) نشان داد که توسعه اقتصادی بدون نهادسازی سیاسی، به بسیج نیروهای سنتی و تقویت هویت اسلامی منجر می شود. اصولگرایان در جوامعی با نهادهای ضعیف، از هویت اسلامی به عنوان ابزاری برای مقابله با بحران مشروعیت استفاده می کنند: انسداد سیاسی و کنترل نهادهای اصولگرایان با محدودسازی مشارکت سیاسی و انحصار نهادهای کلیدی (مانند قوه قضائیه و رسانه ها)، هویت اسلامی را به گفتمان مسلط تبدیل می کنند. این استراتژی، همسو با نظریه هانتینگتون درباره نقش نهادهای سیاسی در ثبات است. مقاومت در برابر غربی سازی: هانتینگتون در نظریه «برخورد تمدن ها»، تضاد بین تمدن اسلامی و غرب را پیش بینی می کند. اصولگرایان با تأکید بر هویت اسلامی، خود را در تقابل با ارزش های لیبرال غربی قرار میدهند و این تقابل را به عنوان بخشی از هویت سیاسی خود بازتولید می کنند. پس از انقلاب ۱۳۵۷، اصولگرایان با تأسیس نهادهای مذهبی (مانند شورای نگهبان)، هویت اسلامی را به پایه مشروعیت نظام تبدیل کردند. این رویکرد، مطابق با نظریه هانتینگتون، نشاندهنده تلاش برای پرکردن خلأ نهادی ناشی از توسعه نامتوازن است. (بشیریه، ۱۳۸۴: ۱۸۵-۱۸۴). نقدها و محدودیت های نظریه هانتینگتون عبارتند از: - غفلت از عوامل فراملی: هانتینگتون نقش فشارهای بین المللی (مانند تحریم ها) و تأثیر جهانی شدن بر هویت سازی را نادیده می گیرد. برای مثال، اصولگرایان در ایران از گفتمان ضدغربی برای مقابله با فشارهای خارجی استفاده میکنند، اما این تعامل در چارچوب نظریه هانتینگتون جای نمی گیرد. - ساده انگاری تمدنی: تقسیم بندی تمدن ها به بلوک های یکپارچه (مانند «تمدن اسلامی») تنوع درونگروهی و نقش اصلاح طلبان را کمرنگ میکند. در حالی که اصولگرایان و اصلاح طلبان درون جهان اسلام، رویکردهای متفاوتی به هویت اسلامی دارند. - نقش ایدئولوژی: نظریه هانتینگتون به مبانی ایدئولوژیک تقابل های سیاسی (مانند تقابل شیعه و سنی) توجهی ندارد، در حالی که این عوامل در شکلگیری هویت اصولگرایان مؤثرند. راهکارهای مبتنی بر نظریه هانتینگتون برای کاهش تنش ها عبارتند از: - تقویت نهادهای شفاف: ایجاد نهادهای پاسخگو (مانند سیستم های نظارتی الکترونیک) میتواند فضای مشارکت را گسترش دهد و از انحصار هویتگرایی اصولگرایان بکاهد. تعادل توسعه اقتصادی و سیاسی: سرمایه گذاری همزمان در آموزش و نهادهای دموکراتیک، شکاف انتظارات را کاهش میدهد و زمینه را برای پذیرش هویت های چندگانه فراهم می کند. گفت وگوی بینا فرهنگی: همانگونه که خاتمی با طرح «گفت وگوی تمدن ها» در مقابل نظریه هانتینگتون ایستاد، تعامل سازنده با جهان خارج می تواند از تقابل های هویتی بکاهد. تأکید اصولگرایان بر هویت اسلامی در چارچوب نظریه هانتینگتون، پاسخی به بحران ناشی از توسعه ناموزون و ضعف نهادهای سیاسی است. هرچند این نظریه ابزار تحلیلی قدرتمندی برای فهم رابطه بین هویتگرایی و بیثباتی فراهم میکند، اما با غفلت از عوامل فراملی و تنوع درون تمدنی، نیازمند

بازنگری است. (نبوی، ۱۴۰۰: ۳۰۷) تجربه ایران و تونس نشان می‌دهد که تقویت نهادهای شفاف و تعادل توسعه، کلید کاهش تنشهای هویتی است.

تأکید بر هویت اسلامی اصلاح طلبان در چارچوب نظریه توسعه سیاسی هانتینگتون: ساموئل هانتینگتون در نظریه توسعه سیاسی خود، شکاف بین مدرنیزاسیون اجتماعی-اقتصادی و نهادسازی سیاسی را عامل اصلی بیثباتی، بحران هویت و فساد در جوامع در حال گذار می‌داند. در این چارچوب، اصلاح طلبان به عنوان گروهی سیاسی که می‌کوشند در عین حفظ هویت اسلامی، تغییرات ساختاری را پیش ببرند، جایگاه ویژه‌ای دارند. هانتینگتون در کتاب «نظم سیاسی در جوامع در حال دگرگونی» استدلال می‌کند که نوسازی سریع اقتصادی-اجتماعی بدون تقویت نهادهای سیاسی، به بحران مشروعیت و بازگشت به هویت‌های سنتی منجر می‌شود. این بحران، گروههای سیاسی را وادار میکند برای جلب حمایت، به هویت‌های مذهبی یا قومی متوسل شوند. پس از انقلاب ۱۳۵۷، توسعه اقتصادی سریع اما ناقص، همراه با ضعف نهادهای پاسخگو، باعث شد اصلاحطلبان در دهه ۱۳۷۰ با تکیه بر هویت اسلامی، تلاش کنند همزمان مشروعیت نظام را حفظ کرده و مشارکت سیاسی را گسترش دهند. اصلاح طلبان در ایران، هویت اسلامی را به عنوان پل ارتباطی بین سنت و مدرنیته به کار می‌گیرند: -مشروعیت سازی: با تأکید بر ارزشهای دینی، میکوشند حمایت نهادهای سنتی (مانند روحانیت) را جلب کنند. برای نمونه، حسن روحانی در انتخابات ۱۳۹۲ با شعار «تدبیر و امید»، همزمان بر تعهد به ولایت فقیه و نیاز به اصلاحات اقتصادی تأکید کرد. -مقابله با انسداد سیاسی: هانتینگتون معتقد است نهادهای ضعیف، مشارکت سیاسی را محدود میکنند. اصلاحطلبان با ایجاد نهادهای موازی (مانند انجمنهای اسلامی دانشجویی) تلاش کرده‌اند این خلأ را پر کنند، اما وابستگی به ساختارهای موجود، مانع نهادمندی کامل آنها شده است. اصلاح طلبان در تقابلی دائمی بین هویت اسلامی و مطالبات مدرن قرار دارند: -گفتمان دوگانه: از یکسو، خواهان شفافیت و حقوق شهروندی هستند و از سوی دیگر، مجبورند به محدودیت‌های ایدئولوژیک نظام پایبند بمانند. این تناقض در عملکرد دولتهای اصلاحات و تدبیر آشکار است، جایی که وعدههای حقوق بشری با واقعیت‌های امنیتی-فقهی تعارض پیدا می‌کند. (نبوی، ۱۴۰۰: ۳۰۷). -وابستگی به نهادهای انتصابی: هانتینگتون بر ضرورت تعادل بین مشارکت و نهادسازی تأکید دارد، اما اصلاحطلبان به دلیل وابستگی به نهادهایی مانند شورای نگهبان، نتوانسته‌اند نهادهای مستقل ایجاد کنند. این موضوع به تشدید بحران اعتماد و ناکارآمدی آنها انجامیده است. براساس نظریه هانتینگتون، انتخابات ابزاری برای جذب گروههای جدید به سیستم سیاسی است. اصلاحطلبان در ایران با وجود مشارکت در انتخابات، به دلیل نظارت استصوابی و محدودیت‌های ایدئولوژیک، نتوانسته‌اند به طور کامل از این ابزار استفاده کنند: -انتخابات ۱۳۷۶ و ۱۳۹۲: محمد خاتمی و حسن روحانی با تکیه بر گفتمان «اسلام رحمانی»، موفق شدند بخشی از جامعه را جذب کنند، اما نهادهای حاکم مانع تحقق وعده هایشان شدند. این شکاف، بحران هویت اصلاح طلبان را عمیق‌تر کرد. (یزدی، ۱۳۹۰: ۲۸۲-۲۸۳)

-نقش رسانه‌ها: اصلاح طلبان از رسانه‌ها برای ترویج هویت اسلامی مدرن استفاده کرده‌اند (مانند روزنامه‌های اصلاح طلب)، اما سرکوب این رسانه‌ها نشان می‌دهد نهادهای سیاسی ظرفیت پذیرش این گفتمان را ندارند. نقد نظریه هانتینگتون در تحلیل اصلاح طلبان عبارتند از: تأکید اصلاح طلبان بر هویت اسلامی در چارچوب نظریه هانتینگتون، پاسخی به شکاف نهادی و نیاز به مشروعیت‌سازی در جامعه‌ای با توسعه ناموزون است. هرچند این استراتژی در کوتاهمدت امکان مشارکت محدود را فراهم میکند، اما در بلندمدت به دلیل تناقضهای ذاتی و مقاومت نهادهای سنتی، به بنبست سیاسی میانجامد. تجربه ایران نشان می‌دهد که ترکیب هویت اسلامی با مدرنیته، بدون تقویت نهادهای شفاف و پاسخگو، نمی‌تواند تضمین‌کننده ثبات باشد. نظریه هانتینگتون اگرچه ابزار تحلیلی قدرتمندی ارائه می‌دهد، اما برای فهم پیچیدگی‌های جوامعی مانند ایران نیازمند بازنگری با توجه به عوامل ایدئولوژیک و فراملی است.

نتیجه‌گیری

توسعه سیاسی به عنوان یکی از اهداف اساسی در هر جامعه، مسیری پیچیده و چندوجهی را طی می‌کند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که هر دو جریان، با وجود تفاوت‌های بنیادین در رویکردها و اولویت‌ها، بر جنبه‌های متفاوتی از توسعه سیاسی تأکید داشته‌اند. اصول‌گرایان، با تمرکز بر عدالت محوری، احیای آرمان‌های انقلاب اسلامی، مبارزه با فساد و نابرابری، و بازتعریف توسعه سیاسی در چارچوب ارزش‌های اسلامی، سعی در ایجاد ثبات و انسجام نهادی داشته‌اند. رویکرد آنها غالباً بر مشروعیت از بالا به پایین و حفظ ساختارهای موجود استوار بوده است. در مقابل، اصلاح‌طلبان بر کارآمدی دولت، ارتقاء سطح مشارکت سیاسی و اجتماعی، و تأکید بر جمهوریت و مشروعیت از پایین به بالا تمرکز کرده‌اند. گفتمان اصلاح‌طلبان بیشتر بر بسط آزادی‌های سیاسی و اجتماعی و افزایش نقش مردم در تعیین سرنوشت خود

استوار است. و هر دو جریان به مولفه های توسعه سیاسی هائینگتون باور دارند. ولی اصلاح طلبان در سطح نظری و گفتمانی قرابت بیشتری با شاخص های هائینگتون دارند تحلیل تطبیقی این دو جریان با مدل هائینگتون نشان داد که هیچ کدام از این جریان ها به تنهایی نتوانسته اند تمامی ابعاد توسعه سیاسی مورد نظر هائینگتون را پوشش دهند. در برخی دوره ها، تأکید اصول گرایان بر ثبات، مانع از مشارکت گسترده سیاسی شده و در دوره هایی دیگر، تمرکز اصلاح طلبان بر مشارکت، به چالش هایی در زمینه ثبات نهادی منجر شده است. در نتیجه هیچ یک از دو جریان نتوانسته اند تعادل پایدار بین مشارکت و نهاد سازی را که اساس توسعه سیاسی در مدل هائینگتون است، به روش کامل و جامع برقرار کنند. در نهایت، دستیابی به توسعه سیاسی پایدار نیازمند تلفیقی هوشمندانه از هر دو رویکرد ثبات نهادی و مشارکت سیاسی است، بنابراین فرضیه تحقیق اثبات می گردد.

پیشنهادهای

۱. بر اساس یافته های این پژوهش، پنج پیشنهاد عملیاتی به شرح زیر ارائه می شود:
۱. تلفیق رویکرد ثبات نهادی و مشارکت سیاسی: لازم است تا با ایجاد بسترهای مناسب، ضمن حفظ ثبات و انسجام نهادی که از اولویت های جریان اصول گراست، فضای مشارکت سیاسی و اجتماعی اقشار مختلف مردم به شیوه ای مؤثر و سازنده گسترش یابد. این تلفیق می تواند به کاهش شکاف میان توسعه سیاسی و اقتصادی کمک کند.
۲. پرهیز از افراط گرایی و سرکوب مطالبات: هرگونه تلاش برای سرکوب یا نادیده گرفتن مطالبات مشروع سیاسی و اجتماعی، می تواند به افراط گرایی و ایجاد بحران های عمیق تر منجر شود. بنابراین، ایجاد سازوکارهای گفتگوی مؤثر و شنیدن صدای مردم امری ضروری است.
۳. تقویت نهادهای فراجناحی: نهادهایی مانند مجلس شورای اسلامی و قوه قضائیه، به عنوان ارکان اصلی حاکمیت، باید نقش خود را به صورت مستقل و فراجناحی ایفا کنند. تقویت این نهادها و تضمین استقلال آنها می تواند به ایجاد تعادل در قدرت و جلوگیری از تمرکزگرایی کمک کند.
۴. بازنگری در مفهوم توسعه سیاسی: لازم است تا درک و تعریف جامعی از توسعه سیاسی در ایران ارائه شود که هم به ابعاد نهادی و هم به ابعاد مشارکتی توجه کند. این بازنگری باید با توجه به ظرفیت های بومی و فرهنگی کشور صورت گیرد.
۵. آموزش و فرهنگ سازی: برای نهادهای سازنده فرآیند توسعه سیاسی، آموزش و فرهنگ سازی در خصوص حقوق شهروندی، مشارکت سیاسی مسئولانه و اهمیت سرمایه اجتماعی امری ضروری است. این مهم می تواند از طریق رسانه ها، نظام آموزشی و نهادهای مدنی صورت پذیرد.

منابع

- ازغندی، ع. (۱۳۸۹). چارچوب ها و جهت گیری های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: نشر قومس.
- بدیع، ب. (۱۳۸۳). توسعه سیاسی (ا. نقیب زاده، مترجم). تهران: نشر قومس. (چاپ سوم)
- بشیریه، ح. (۱۳۷۸). جامعه مدنی و توسعه سیاسی در ایران. تهران: مؤسسه علوم نوین.
- بشیریه، ح. (۱۳۸۵). دیباچه ای بر جامعه شناسی سیاسی ایران. تهران: نشر نگاه معاصر.
- حداد، غ. (۱۳۹۴). ساختار معنایی نواصول گرایان و سیاست خارجی جمهوری اسلامی (۱۳۹۲-۱۳۸۴). پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۰(۳)، ۴۱-۱۱۰.
- خواجه سروی، غ. (۱۳۹۰). سیاست و حکومت در جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- رحیمی، ح. (۱۳۷۸). نقش احزاب در توسعه سیاسی و امنیت ملی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۴(۴)، ۷۹-۱۰۵.
- رسولی ثانی آبادی، ا. (۱۳۹۰). هویت انقلابی-اسلامی نظام جمهوری اسلامی ایران در گفتمان های مختلف سیاست خارجی. سیاست خارجی، ۱۰(۶۹)، ۴۸-۲۹.
- زارعی، غ. و هاشم پور، پ. (۱۴۰۰). توسعه سیاسی از منظر نخبگان اصلاح طلب و اصولگرا مطالعه موردی: ایران. کنفرانس بین المللی اقتصاد، حسابداری، مدیریت و علوم اجتماعی.
- زیباکلام، ص. و مقتدایی، م. (۱۳۹۳). احزاب سیاسی و نقش آن در توسعه سیاسی ایران: مطالعه موردی انتخابات. فصلنامه علوم سیاسی، ۱۰(۲۹)، ۴۰-۱۵.

صدیق سروستانی، ر. و زائری، ق. (۱۳۸۹). بررسی گفتمان‌های فرهنگی پساانقلابی و روندهای چهارگانه مؤثر بر سیاست خارجی فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران. پژوهشنامه بهار، ۶(۵۴)، ۳۸-۹.

عابدی اردکانی، م. (۱۳۹۳). توسعه‌نیافتگی سیاسی از منظر فرهنگ سیاسی نخبگان در ایران (۱۳۶۸-۱۳۸۴). پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۶۹-۱۳۳، (۴)۹.

هانتینگتون، س. (۱۳۷۵). سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی (م. ثلاثی، مترجم). تهران: نشر ح.

References

- Azghandi, A. (2010). *Frameworks and orientations of the Islamic Republic of Iran's foreign policy*. Tehran: Qoomes Publishing. {in persian}
- Badie, B. (2004). *Political development* (A. Naghibzadeh, Trans.). Tehran: Qoomes Publishing. (3rd ed.). {in persian}
- Bashiriye, H. (1999). *Civil society and political development in Iran*. Tehran: Institute of Modern Sciences. {in persian}
- Bashiriye, H. (2006). *An introduction to the political sociology of Iran*. Tehran: Negahe Moaser Publishing. {in persian}
- Haddad, G. (2015). The semantic structure of neo-Principlists and the foreign policy of the Islamic Republic (2005-2013). *Political Science Research Journal*, 10(3), 41-110. {in persian}
- Khajeh Sarvi, G. (2011). *Politics and government in the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Imam Sadiq University Press. {in persian}
- Rahimi, H. (1999). The role of parties in political development and national security. *Strategic Studies Quarterly*, 4(4), 79-105. {in persian}
- Rasouli Saniabadi, E. (2011). Revolutionary-Islamic identity of the Islamic Republic of Iran in different foreign policy discourses. *Foreign Policy*, 10(69), 29-48. {in persian}
- Zarei, G., & Hashempour, P. (2021). Political development from the perspective of Reformist and Principlist elites: A case study of Iran. *International Conference on Economics, Accounting, Management and Social Sciences*. {in persian}
- Zibakalam, S., & Moghtadaei, M. (2014). Political parties and their role in Iran's political development: A case study of elections. *Political Science Quarterly*, 10(29), 15-40. {in persian}
- Sedigh Sarvestani, R., & Zaeri, G. (2010). An examination of post-revolutionary cultural discourses and the four trends affecting cultural foreign policy in the Islamic Republic of Iran. *Bahar Research Journal*, 6(54), 9-38. {in persian}
- Abedi Ardakani, M. (2014). Political underdevelopment from the perspective of elite political culture in Iran (1989-2005). *Political Science Research Journal*, 9(4), 133-169. {in persian}
- Huntington, S. (1996). *Political order in changing societies* (M. Salasi, Trans.). Tehran: H Publishing. {in persian}